

Hrvatske varijante u crkvenim pjesmama

Još 1925. god. tiskala mi je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu II. svezak crkvenih hrvatskih pučkih popijevaka iz Međimurja, u kojem su tiskane 264 hrvatske crkvene pjesme. Od njih su 64 harmonizirane i za četveroglasni mješoviti zbor udešene. Te sam pjesme notirao i tekst im zabilježio u Međimurju u vremenu od 1918. do 1924. godine.

Već tada sam primijetio da neke pjesme iz toga područja nemaju originalne hrvatske napjeve, nego da su varijante raznih stranih pjesama. Našao sam i takve koje su mi bile poznate iz starih hrvatskih rukopisnih ili tiskanih zbirki. Ovdje ću podsjetiti na par hrvatskih crkvenih pjesama, koje su tiskane u gore navedenoj mojoj pjesmarici međimurskih crkvenih pjesama:

Br. 26. »Svim na zemlji mir veselje«¹

Br. 29. »Verujem vu Boga...«²

Br. 97. »Slušajte svi sada kak negda Marija«³

Poznata pjesma po svoj Evropi počevši od 16. st. (vidi Oskar Fleischer — Berlin: »Zur Vergleichenden Liedforschung« u časopisu »Sammelbände des Instrumentalen Musikgesellschaft« III. svezak, 2. god. 1902, Leipzig), Fleischer tu navodi da je ta pjesma poznata kod Bretonaca (»Genovefa von Rustefan«) u zbirci Kellera i Seckendorfa br. 20; nadalje da je poznata kod Lužičkih Srba, Poljaka, Litavaca, Čeha, Mađara, Finaca i Njemaca. Prve tragove toj pjesmi nalazimo već 1523. kod Hansa Judekuninga u melodiji »Christ ist erstanden«. Ona je ostavila tragove u djelima majstora klasika 15. i 16. stoljeća i tako se ovjekovječila pa smo joj varijantu našli i u Međimurju.

Još je iz te moje knjige vrijedno spomenuti pjesme br. 102 i 103, 120, 121, 145, br. 184 »Kristuš se gori stal«, koja se nalazi i kod Joh. Seb. Bacha: Vierstimmige Kirchengesänge, herausgegeben von Waldemar Bargiel, Ed, Bote et G. Bock, 8. svezak VII. br. 162). Nadalje pjesme br. 200, 203, 217, 249, 253, 259, 262, 264 i mnoge druge.

Sve te pjesme u narodnom pjevanju međimurskih seljaka — Hrvata došle su u Međimurje po raznim kanalima u daljnjoj i bližoj prošlosti i na svojem putu do Međimurja, a kasnije i u samom Međimurju dobile su nove oblike, postale su *varijantama*, koje su tijesno prirasle srcu naroda. Kad sam tiskao tu svoju zbirku mislio sam da će knjiga pomoći narodu da sačuva to svoje narodno blago koje je nastalo kao plod stvaralačke sposobnosti toga naroda.

Ali, nažalost, preko novih kanala i u novim prilikama, današnja generacija te je pjesme, stvorene od svojih predaka, danas napustila. Jedva su se u kojoj crkvi one stare crkvene pjesme sačuvala, od kojih se stara generacija teško dijelila. Živio sam u Međimurju od rođenja 1890. do moga srednješkolskog školovanja, a kasnije također u najtjesnijim odnosima, te sam tako reći do posljednje pjesme međimurske sve i crkvene i svjetovne sni-

mio, zabilježio i mnoge tiskao, a ostalih još oko 3000 pripremio za tisak, te slobodno kažem da tu međimursku pjesmu poznam u dušu. Dok se svjetovne pjesme pjevaju neprekidno, crkvene su pjesme ustuknule pred invazijom novih pjesama, većim dijelom zbog krivnje crkvenih pjevačkih zborova i njihovih zborovođa koji su forsirali crkvene pjesme iz drugog područja, a domaće zanemarivali. I za novu generaciju privlačnu snagu ima ono što je strano i novo.

KAKO U PRAKSI NASTAJU VARIJANTE?

Najobičniji je način seoba pjesme iz jednog područja u drugo. Netko, obično neka žena, čuje u drugom mjestu, pa i u drugoj pokrajini, državi, jednu pjesmu, zapamti je (ma i površno), pa već na prvom koraku mogu nastati promjene, i tako počinje varijanta živjeti. U novoj sredini pjesma se prilagodi novoj okolini i počne živjeti. Ako je dopadljiva novi je ljudi prihvate kao svoju. Naravno, taj prijenos u novu sredinu nije nikada doslovan, nije potpuna kopija prijašnjeg originala, jer nije stigla u notama, nego putem usmenog prijenosa, a tu su moguće razne, veće ili manje promjene, koje odgovaraju novoj okolini u koju je pjesma stigla. Kod pjevanja u novoj okolini ona se dalje izgrađuje, a ako dulje živi, u praksi se u izvođenju za nijansu mijenja. Budući da nema s tehničke strane mogućnosti da se održi u obliku u kojem se doselila, uvijek su moguća manja ili veća odstupanja od prvobitnog oblika. A jer pjesma s melodijom nije bila fiksirana u pisanom obliku, ništa joj ne smeta da pojedinačne nove oblike na pojedinim mjestima ne bi dobila.

Jednom seobom pjesme (melodije) u drugo područje ne završava se proces variranja, već se nastavlja.

VARIJANTE U JUGOSLAVIJI

Na početku ovog predavanja naveo sam i zabilježio neke najstarije primjere naše pjesme u Međimurju. To su bili primjeri mahom za one pjesme koje se pjevaju izvan naše domovine. Ali i u našoj domovini ima takvih i sličnih slučajeva, jer i kod nas postoje razna FOLKLORNA područja. U svim tim područjima ne vladaju ISTI tonalni sistemi. Drukčiji su u Bosni, drukčiji u Istri, drukčiji u Makedoniji, drukčiji u Sloveniji itd.

Ako se neka pjesma seli iz jednoga u drugo područje, pjevači kod preuzimanja takve pjesme podešavaju sami od sebe novi tonalni sistem. Kod nekih pjesama je to lakše učiniti, a kod drugih ide teže. Transpozicija u novi tonski sistem veoma je komplicirana, i mi npr. gotovo ne raspoznajemo pjesme koje su u istarskom području prihvaćene iz Slavonije i sl.

Ovdje ću spomenuti jedan primjer s poznatom pjesmom iz HRVATSKE »Pjevajmo braćo kršćani...« Ta je pjesma bila tiskana u starom KINDLEINOVOM kantualu crkvenih pjesama, koji je među ostalima služio i kantorima (crkvenim orgu-

ljašima) kao priručna knjiga crkvenih pjesama. Cecilijski pokret u Hrvatskoj oborio se protiv velike većine pjesama koje su u Kantualu bile tiskane, i počeo je propagirati stare crkvene pjesme iz Cithare octochorde (1701, 1723, i 1757).

Propaganda starih pjesama i Cithare octochorde nije potpuno uspjela, a napadi na Kidleinov kantual urodili su time da su se pjesme iz njega u praksi izbjegavale.

Ipak je pjesma iz tog Kantuala »Pjevajmo braćo« došla u Istru u kojoj postoji netemperirani tonalni sistem. Tamošnji narod je tu pjesmu iz temperiranog sistema prenio u netemperirani, i pjesma je kod izvođenja dobila veoma neobičan zvuk, gotovo se ne poznaje njeno porijeklo, tj. da je otišla iz »svoje kuće« temperiranog tonskog sistema u netemperirani sistem.

Još jedan primjer VARIJANTE u međimurkim crkvama: Varijante obično ne nastaju ako nekim pjevačkim zborom ravna dirigent i ako pjevači imaju u rukama note pjesama. To je upravo danas većinom slučaj, dok nekada nije bilo tako.

To je crkvena pjesma, misa, koju je za cijelu zagrebačku biskupiju propisao zagrebački biskup GEORGIJE HAULIK. On ju je i dao tiskati u molitvenoj knjižici malog formata. Najdulje se održala u Međimurju, gdje je bilo poslije Prvoga svjetskog rata u crkvi zadržano kajkavsko narječje hrvatskog jezika. Sjećam se još iz svoga djetinjstva da je tu misu u crkvi pjevao prije 1914. god. čitav narod i to oduševljeno i iz punog grla. Kasnije sam saznao da je to bila čitava misa (sa svim dijelovima), koju je komponirao austrijski kompozitor Johann Michael HAYDN (1737—1806) brat još poznatijeg kompozitora Franz Josefa Haydna (1732—1809). Pjesma, tj. njezin prvi dio počeo je ovim tekstom:

Pred tobom, o Bože, kleči...

Dobro se sjećam da se ta pjesma pjevala u svim međimurkim crkvama i župama. Kasnije sam saznao i uvjerio se na licu mjesta u drugim župama Međimurja da se ta čitava misa pjeva u svakoj župnoj crkvi s mnogim varijantama. Nekoliko godina poslije Prvog svjetskog rata ta se misa sve rjeđe i rjeđe pjevala. Današnja pak generacija pod invazijom novijih crkvenih pjesama sasvim ju je napustila.

Još jedan primjer:

U Sukošanu, desetak kilometara od Zadra, slušao sam pjesmu »Credo in unum Deum«, koju je pjevao sav narod na hrvatskom jeziku. Dosta dugo mi nije bilo jasno koji je to napjev. Konačno sam shvatio da je to bila varijanta iz koralne mise »De Angelis«.

Poslije II. Vatikanskog Koncila osjetili smo da su neki shvatili kao da je Koncil otvorio zeleno svjetlo na putu do Crkve svakoj i avangardnoj glazbi i glazbenim instrumentima koji se nikada nisu čuli u crkvama i, koji prema tome nemaju nikakve tradicije. Jednom riječju: dobivamo dojam da se počinju rušiti u praksi razlike između crkvene i svjetovne glazbe.

Mi ovdje u cijeloj Hrvatskoj imamo bogatu crkvenu glazbenu tradiciju, u kojoj je angažiran čitav naš narod. On se ne želi od te tradicionalne crkvene glazbe dijeliti i želi je neiskvarenu predati svojoj djeci i kasnijim naraštajima kao veliku

kulturnu baštinu, primljenu od svojih otaca, djeđova i pradjedova.

Postoji u Hrvatskoj jedna grupa crkvenih pjesama a to su božićne narodne crkvene pjesme za koje danas nitko (možda) pravo ne zna odakle potječu, koji im je izvor. One su veoma popularne. Našao sam ih u pjesmarici koju je sastavio O. P. Marian Jaić, a tiskana je u BUDIMU 1850. god. pod naslovom NAPIVI BOGOLJUBNIH CERKVENIH PISAMA, koja je odmah poslije kako je tiskana bila veoma raširena u Slavoniji a upotrebljavala se i po cijeloj Hrvatskoj. Iz te pjesmarice navodim u prvom redu božićne pjesme:

str. 40. O pastiri, čudo novo
str. 41. Svim na zemlji mir veselje
str. 45. Čestit svitu
str. 48. Narodi se kralj nebeski...

Našao sam tu staru pjesmaricu u arhivu Sjemenišnog pjevačkog društva VIENAC u Zagrebu, nakon temeljitog pretraživanja te biblioteke. Ovom međunarodnom kongresu pokazujem tu pjesmaricu koju je izdavač posvetio tadašnjem hrvatskom banu Josipu JELACIĆU, koji je svojim darom omogućio njezino tiskanje. Nisam nigdje kod nas naišao na bilo kakvu disertaciju u našoj stručnoj literaturi koja bi se bavila pojavom ove knjige i pjesama, koje su i danas veoma popularne među Hrvatima u užoj Hrvatskoj. Izdavač te knjige tvrdi da su kod redigiranja glazbenog dijela njezin glavni dio posla obavila dva mlada redovnika: Grga Dvoršak, po narodnosti Čeh i Eusebij Bauer, »... rođeni Nemač, Bečvanin ispisavši na note čisto cilo ovo dilo...« koje je O. Marian Jaić »... poprilično sabranje u rukuh veće imao«.

Sastavljač djela je u taj Kantual stavio osim crkvenih pjesama koje je narod pjevao u Slavoniji još dosta crkvenih pjesama, koje se pjevaju u Austriji i u Mađarskoj. Kod skoro nijedne pjesme nije označeno njezino podrijetlo. Tako postoji vjerojatnost da je u Slavoniju putem toga kantuala uvezeno dosta stranog materijala, mađarskog i njemačkog. Sastavljač se nadalje u Uvodu ispričava što su u njegovu Kantualu u prvom redu božićne pjesme suviše veselog stila, što izdavač opravdava veselim temperamentom Slavonaca, kojima su te i takve pjesme u prvom redu namijenjene.

Začudo u našoj literaturi o crkvenoj glazbi dosada je malo pisano o tom Kantualu (u Sv. Ceciliji ponešto), a postanak i porijeklo tih pjesama do danas je skoro sasvim znanstveno ostalo neobrađeno.

Jaić je svoj uvod u tu knjigu napisao u Budimu god. 1849. a sama knjiga tiskana je slijedeće godine 1850. u istom gradu.

Broj svih napjeva iznosi oko 175. Među njima ima i podosta varijanata preko navedenog broja.

Bilješke:

¹ Var. Spoljar: Sveta Cecilija god. 1917. str. 11. »Slušajte svi sada«. Naša varijanta vrlo je impozantna.

² Hrvatska varijanta tiskana je u »Vijenčevoj Hrvatskoj pjesmarici« na str. 8., Zagreb 1919.

³ Vidi Oskar Fleischer (Berlin) u svom članku: Zur vergleichenden Liedforschung u časopisu »Sammelbände der internationalen Musikgesellschaft« (god. III, svez. 2., 1902 — Leipzig)

⁴ CITHARA OCTOCHORDA, SEU CANTUS SACRI LATINO-CROATICI, QUOS IN OCTO PARTES PRO DIVERSIS ANNI TEMPORIBUS DISTRIBUTOS AC CHORALI METHODO ADORNATOS PIA SUA MUNIFICENTIA IN LUCEM PRODIRE JUSSIT ALMA ET VETUSTISSIMA CATHEDRALIS ECCLESIA ZAGRABENSIS. — Zagrabiae, Typis Antonii Reiner, incltyti Regni Croatiae Typography Privilegiati, Anno 1757 (treće izdanje).